

ukaze vladara, pisma. Tu građu Neustädter je na francuski prevodio prema njemačkim verzijama nastalim 1848. Zato se priređivač, uz sugestije i pomoć dr. Josipa Kolanovića poslužio hrvatskim izvornicima. Tako je memoarima dodano dvanaest priloga cjelovite arhivske građe iz 1848. A kako Neustädterove uspomene nisu namijenjene samo povjesničarima već i široj čitalačkoj publici, brojne bilješke zasigurno će olakšati snalaženje u dugačkom nizu likova koje uvodi u svoju priču.

Mnoštvo zbivanja o kojima piše Neustädter objedinjuje uvijek istom idejom na koju se vraća nakon brojnih digresija - moćna Austrijska Monarhija. Kad se nađe na rubu propasti kao 1848. spašavaju je velike i besmrtnosti kao što su Sobieski, Radetzky, Jelačić. Vrlo kritično i nedvosmisleno Neustädter se opredjeljuje u karakterizaciji povijesnih ličnosti ili komentiranju politike pojedinih država. Nerijetko pretjeruje u hvaljenju i kuđenju zaboravljajući da je čitaocima obećao izlaganje bez ikakvih kritičkih opaski. Engleska je uvijek podmukla i lukava u vođenju svoje politike, Kossuth je zla zvijezda Ugarske, Marija Terezija i Josip II. su okrunjeni geniji koji prospavaju sjaj svoje vladavine na narod. Josip Jelačić je jedini 1848. u Hrvatskoj znao obuzdati političku oluju. On je prvi koji je bio i dobar rodoljub i dobar podanik. Visoko istaknuvši svoju hrvatsku narodnost istovremeno nije prestao biti ponosan što je pod carskom krunom. Svaka Neustädterova rečenica o njemu odiše toplinom i

odanošću.

U političku događajnicu upliće mnoštvo detalja - uzrečica, ljubavnih afera, malih opisa gradova i pejzaža, neobičnih i ponekad presmionih usporedbi, povjerljivih sitnica koje je sam dobio od sudionika događaja. Ponešto opisuje vrlo površno, a nešto opet predetaljno. I na kraju - piše vrlo lijepim premda ponekad patetičnim stilom.

No, od vojnika lojalnog dinastiji, konzervativca, sudionika zbivanja, doista bi bilo ishitreno očekivati objektivnost povjesničara. Svojim memoarima, osobnim stavom i dojmovima, Neustädter je nova i važna stranica u našoj četrdesetosmaškoj historiografiji. Znatizeljnicima pak izvan struke memoari će biti puno zanimljiviji od često puta suhoparnih historiografskih radova.

Melina Lučić

ATLAS - KARTOGRAFSKI SPOMENICI HRVATSKOG JADRANA = MONUMENTA CARTOGRAPHICA MARIS ADRIATICI CROATICI: Izbor karata, planova i veduta do kraja 17. stoljeća / Mithad Kozličić, AGM, Zagreb, 1995, 391 str.

U studenom 1995. javnosti je predstavljena ova dugo najavljivana monografija s područja povijesti kartografije. Namjera je autora bila da nakon kolosalnog djela dr. Mirka Markovića *Descriptio Croatiae*, te ranije objavljene *Descriptio Histriae* dvojice autora Laga i Rossita, izradi zasebnu

kartografsku monografiju obalnog dijela hrvatskog nacionalnog prostora. Pri tome se autor, na žalost, nije držao već ustaljenih visokih znanstvenih standarda koje su postavili spomenuti znanstvenici. Ipak, već zbog same činjenice da je vrijedna kartografska baština razasuta po velikom broju naših i svjetskih arhiva, muzeja, knjižnica i privatnih zbirki, svako nastojanje da se ova građa okupi na jednom mjestu uvijek je dobro došlo.

Knjiga je zamišljena kao zbirka starih zemljovida nastalih od antičkih vremena do kraja 17. stoljeća, koji prikazuju hrvatsku obalu Jadrana. U uvodnom poglavlju "Pregled kartografskog prikazivanja hrvatskog Jadrana od antike do kraja 17. stoljeća" govori se o važnosti i ulozi Jadrana, te o povijesti njegova zemljopisnog i kartografskog upoznavanja. Pojam ekumene od antičkih se vremena, preko srednjeg vijeka, a napose nakon velikih geografskih otkrića bitno izmijenio. Jadransko more, iako se tijekom povijesti spominje pod različitim imenima (Adria, Mare Superum, Mare Dalmaticum) uvijek je imalo golemo značenje, stoga je od najstarijih vremena privlačilo pažnju kartografa i pomoraca. O tome nam svjedoče i brojne rekonstrukcije antičkih zemljovida ekumene, rimski itinerari, srednjovjekovni monaški zemljovidi, kao i brojni portulani i izolari jadranskog akvatorija. U nastavku se pod naslovom "Kartografi i njihovo kartografsko viđenje hrvatskog Jadrana" daje pregled radova pojedinih kartografa koji su po mi-

šljenju autora odigrali najznačajniju ulogu u kartografskom upoznavanju naše obale. Pri tome je istaknuto kako je ovo samo jedan od mogućih izbora, te da su u središte pozornosti stavljeni zemljovidi koji su imali važnu ulogu u plovidbi Jadranom. Ovo se poglavlje sastoji od 46 potpoglavlja koja obrađuju pojedinačne autore poredane strogo kronološkim slijedom od srednjeg vijeka do kraja 17. stoljeća.

Ranosrednjovjekovna kartografija je zastupljena s El Idrisijevom Tabulom Rogerianom, koja je ujedno i najstariji kartografski dokument koji spominje ime Hrvatske. Rimski je kartografija predstavljena srednjovjekovnim prijepisom Tabule Peutingeriane. Autor kritizira izduženost i nekritičnost itinerara, ne navodeći pri tome osnovnu svrhu i namjenu itinerara, te razloge i načine njihova nastanka. Portulanima je, kao prvim plovidbenim zemljovidima opravdano posvećena velika pozornost. Zastupljeni su djelima Dalorta, Dulcerta, Passqualinija, Giroldisa, Benincase, Maggiola i Petra Vescontea, Pietra Coppia, te portulanima dvaju anonimnih autora. Pri tome pojavu i razvoj portulanskih zemljovida autor nije stavio u povijesni kontekst, pa ih ne povezuje s razvojem pomorstva i upotrebom kompasa. Također ne zna da za portulanski atlas koji se čuva u Kartografskoj zbirci Hrvatskog državnog arhiva u Zagrebu autor više nije nepoznat. Naime, već je D. Preradović utvrdio, a kasnijim istraživanjima i Anka Pandžić, da je taj atlas najvjerojatnije nastao oko 1570. u radionici por-

tugalskog majstora Diega Homena. Na žalost, naš veliki svjetski poznati i cijenjeni majstor portulana, Dubrovčanin, Vicko Dimitrije Volčić sasvim je izostavljen. Ponovno otkriće Ptolomejevih djela, uz velika geografska otkrića, obilježit će razdoblje humanizma i renesanse. Taj novi procvat kartografije u knjizi je predstavljen s više izdanja Ptolomejevih zemljovida - Buckinckovim (Rim, 1430), Ebolensisovim (Venecija, 1511), Waldsemüllerovim (Strasbur, 1525) i Moletievim (Venecija, 1562). Na taj je način omogućena usporedba 5, 6. i 9. karte Europe različitih izdanja, te ocjena napretka u kartografskom poznavanju naše obale tijekom 15. i 16. stoljeća. Kartografske predodžbe naše obale tijekom 15. stoljeća prikazane su još i djelima fra Maura, te Pleydenwurffa i Wolgemuta. Pomorska kartografija 16. stoljeća obilježena je pojavom izolara. Izolari su bili vrlo traženi, što nam potvrđuje mnoštvo izdanja vrlo sličnih sadržaja. Naši gradovi i otoci predstavljeni su vedutama iz Bordo-neova, Camocieva, Pinargentieva i Degli Oddieva izolara. U 17. stoljeću slične izolare izdaju Peeters i Rosaccio. Posebna je pažnja posvećena našem majstoru Boži Bonifačiću, koji je uz Martina Rotu Kolunića autor niza veduta iz Camocieva izolara. Tijekom 16. i 17. stoljeća naša je obala predstavljena u brojnim izdanjima nizozemskih izdavača. Tako u njihovim atlasima nalazimo djela Orteliusa, Sambucusa, Hirschvogela, Laziusa, Corneliusa i Gerharda de Joda, Sgrootena, Barentsa i Janssoni-

usa koji redovito prikazuju i hrvatske prostore. Austrijska i njemačka kartografija, te njihov doprinos u unapređivanju prikazivanja naše obale predstavljena je kartama Aitzinga, Münstera, Bussemachera i Meriana. U prikazivanju naše zemlje tijekom 17. stoljeća istaknuta je važnost povjesničara Ivana Lučića koji je u suradnji s J. Blaeuom izradio šest povijesnih zemljovida Hrvatske, što u to vrijeme predstavlja jedan od rijetkih primjera izrade tematskih zemljovida. Prikaz kartografskog upoznavanja naših obalnih prostora autor završava s Coronelliem kao vrhuncem kartografije istočnojadranskog prostora 17. stoljeća. U skladu sa svojim značajem, Coronelli je predstavljen s čak 61 kartografskim prikazom, te 20-tak detalja i povećanja, što je posebno zanimljivo za proučavanje starih utvrda i razvoja gradova. Ovo je ujedno i najpotpuniji prikaz nekog autora u ovoj monografiji

Za svakog se autora daje popis izabranih zemljovida s osnovnim bibliografskim podacima. Vrijedan je pokušaj da se za svaki navedeni zemljovid da popis gdje se pojedini zemljovid nalazi, međutim taj je popis često nepotpun. Slijede osnovne informacije o djelatnosti tog kartografa, te opisi prikazanih zemljovida. Pri tome se autor rijetko upušta u dublje analize, pa sve ostaje na razini deskripcije. Ovakav pristup je djelomično opravdan, jer autor već u samom naslovu naglašava da je ovo zbirka zemljovida (atlas), pa se sadržajima zemljovida posvećuje manje pažnje. Stoga je najveći prostor posvećen

reprodukcijama zemljovida koje su uglavnom dobre i čitljive. Iznimku čine neke reprodukcije portulanskih zemljovida, što se može opravdati lošijom očuvanošću originala. Najveća je pažnja posvećena toponomastici. Autor za svaki zemljovid donosi popis toponima obrađenih po uzoru na Laga i Rossita, stoga će knjiga biti posebno zanimljiva toponomastičarima i onomastičarima. Osnovni biografski podaci o autorima uglavnom su izostavljeni. Na kraju svakog potpoglavlja navodi se bibliografija u kojoj čitatelj dobiva kvalitetnu informaciju o literaturi o svakom pojedinom autoru.

Nakon ovog poglavlja autor daje opširnu bibliografiju, čiji je jedini nedostatak često izostavljanje izdavača pojedinih djela, što bi budućim korisnicima uvelike olakšalo pronalaženje odabrane bibliografske jedinice. Nakon bibliografije slijedi kratak popis autora predstavljenih u knjizi. Oznaka paginacije uz pojedine autore također bi olakšala snalaženje u knjizi, kao što je to dobro učinjeno u indexu geografskog nazivlja, gdje je autor uz svaki toponim označio zemljovide na kojima se sve taj toponim može naći. To nam ujedno daje i pregled učestalosti i preciznosti kartiranja pojedinih naših krajeva.

U namjeri da se istakne vremenski slijed kartografskog upoznavanja hrvatske obale Jadrana, autor donosi kartografe strogo kronološkim slijedom, pa se stoga logične tematske cijeline često gube (npr. između veće grupe autora-izrađivača portulana, nalazimo jedno izdanje Ptolomeja i

sl.). To čitaocu otežava sagledavanje cjeline i općeg razvoja kartografije. Karte se često opisuju bez odgovarajućeg povijesnog konteksta i naglašavanja uzročno-posljedičnih veza između razvoja kartografije i drugih grana znanosti i općih povijesnih zbivanja. Svakako najveći propust odnosi se na izbor samih autora. Slabo je obrađen i istaknut doprinos hrvatskih kartografa. Hrvatska je u svojoj povijesti imala vrhunske kartografe, često učenike i suradnike svjetskih majstora. Upravo u 16. i 17. stoljeću hrvatski kartografi poput Volčića, Klobučarića i Kolunića ravnopravno stoje uz bok najjementnijim kartografima svojeg vremena. Stoga začuđuje da hrvatska kartografija nije obrađena u srazmjeru s njenom važnošću i doprinosom za kartografsko poznavanje istočne obale Jadrana.

Ovdje predstavljen vrijedan kartografski materijal vjerodostojan je dokument, ne samo o povijesti kartografskog upoznavanja naše obale, već je i svjedok o višestoljetnoj opstojnosti hrvatskog imena na jadranskom prostoru. Stoga, bez obzira na sve nedostatke, ovo monografsko izdanje u svakom slučaju doprinosi poznavanju kartografske baštine naše obale, pa će sasvim sigurno naći svoju primjenu u radu mnogih istraživača, ljubitelja starina i povijesnih znanosti.

Mirela Stukan

BLAGO HRVATSKE IZ ARHIVA ZA ISTRU I DALMACIJU, katalog izložbe, Stanko Piplo-